

tijd met vrouw en kinderen bij zijn vader gewoond. Frans was gehuwd met een meisje uit Merksen (Elisabeth Meeus) en zij hadden drie zonen.

In de eerste bank links in de kerk zaten de zusters Dominicanessen, die in het "klooster" woonden en instonden voor het onderwijs in onze parochie aan meisjes en de kinderen onder de zeven jaar. Het is tenslotte aangenaam en hartverheffend nog eens in die jeugdijaren te kunnen vertoeven en er over te vertellen, zonder dat daar enig gevoel van spijt bij te pas komt, omdat de tijdsevolutie dit alles in het verleden heeft laten verdwijnen.

Het verleden is een realiteit, maar mag niet als een gemis worden ervaren. Het is eerder een geschenk, dat we hebben meegekregen op onze verdere tocht, opdat we steeds toekomstdromen zouden blijven koesteren.

Membruggen 1842: een Haspengouws dorp door de ogen van de administratie van het kadaster

Rombout Nijssen

Gedurende heel het ancien régime was de gemeentelijke fiscaliteit grotendeels op het grondgebruik gebaseerd. Na de aanhechting van de Belgische provincies bij de Franse Republiek in 1795-1796 werden hier de wetten op het kadaster van toepassing. In Limburg duurde het nog tot in de jaren 1840 voordat de hele operatie van het kadastraal opmeten en het identificeren van de eigenaars achter de rug was.

In die context werden door de provinciale directie van het kadaster te Hasselt in de periode 1840-1845, de zogenaamde dossiers "processen-verbaal van afpaling" aangelegd. Daarin bracht de administratie voor elke gemeente in Limburg de stukken bijeen die nodig waren om de waarde van het onroerend goed in elke gemeente vast te stellen.

Dat de oppervlakte van de percelen of de grootte van de woningen daarbij van belang waren, is evident. Maar het kadaster keek verder dan dat. Ook de ligging van de gemeente, de kwaliteit van de wegen, de afstand tot de marktplaatsen, de eventuele industriële of handelsactiviteiten: het had allemaal invloed op de waardering van het vastgoed.

In dit verslag drukte de administratie van het kadaster geldbedragen uit in *gulden*. Daarmee wordt een toenmalige Nederlandse zilveren standaardmunt bedoeld. In feite circuleerde er toen nog heel wat oud geld: Franse munten en gouden en zilveren munten die nog uit het ancien régime dateerden. Het duurde nog tot halverwege de negentiende eeuw voordat de oude munten helemaal uit het betalingsverkeer gehaald waren, en vervangen waren door Belgische franken.

In maart 2009 verwierf het Rijksarchief te Hasselt de Limburgse dossiers. Zij zijn nu toegankelijk en kunnen in de leeszaal van het Rijksarchief geraadpleegd worden.

Eén van de voornaamste documenten in elk gemeentelijk dossier is het zogenaamde document 5, de *Tabel van klassificatie der grondeigendommen*, uit 1842. Het document bevat een algemene beschrijving van de gemeente, met bijzondere aandacht voor de afstand tot de voornaamste steden in de omgeving, de wegen, de waterlopen, de aard van de economische activiteiten, de bewoning en het inwonersaantal: dingen die een invloed kunnen hebben op de

waarde van het onroerend goed. Vervolgens bevat het een indeling van de woningen, weiden, akkers, hooilanden, molens, brouwerijen, en andere onroerende goederen in klassen, met de vermelding van de geschatte jaarlijkse huuropbrengst, het kadastraal inkomen zouden wij zeggen, van die goederen.

In 1842, toen dit verslag werd opgesteld, woonden er in Membruggen 559 mensen. Het wegennet in Membruggen kende dezelfde problemen als in de aangrenzende gemeenten. In het winterseizoen, of in periodes van langdurige regenval, waren de wegen zo goed als onbruikbaar. Door het water werden de karrensporen, want meer waren die wegen niet, in modderpoelen herschape. Wie er zich in die periode met paard en kar op waagde, liep met zekerheid vast. Af en toe werden de wegen met zand en kiezelstenen weer opgevuld en verhard, maar dat soort vluchtige herstellingen had zelden lang effect.

De landbouw, de handel in dieren en veldvruchten, en verwante activiteiten als brouwen, waren de enige inkomstenbron voor de bevolking van Membruggen.

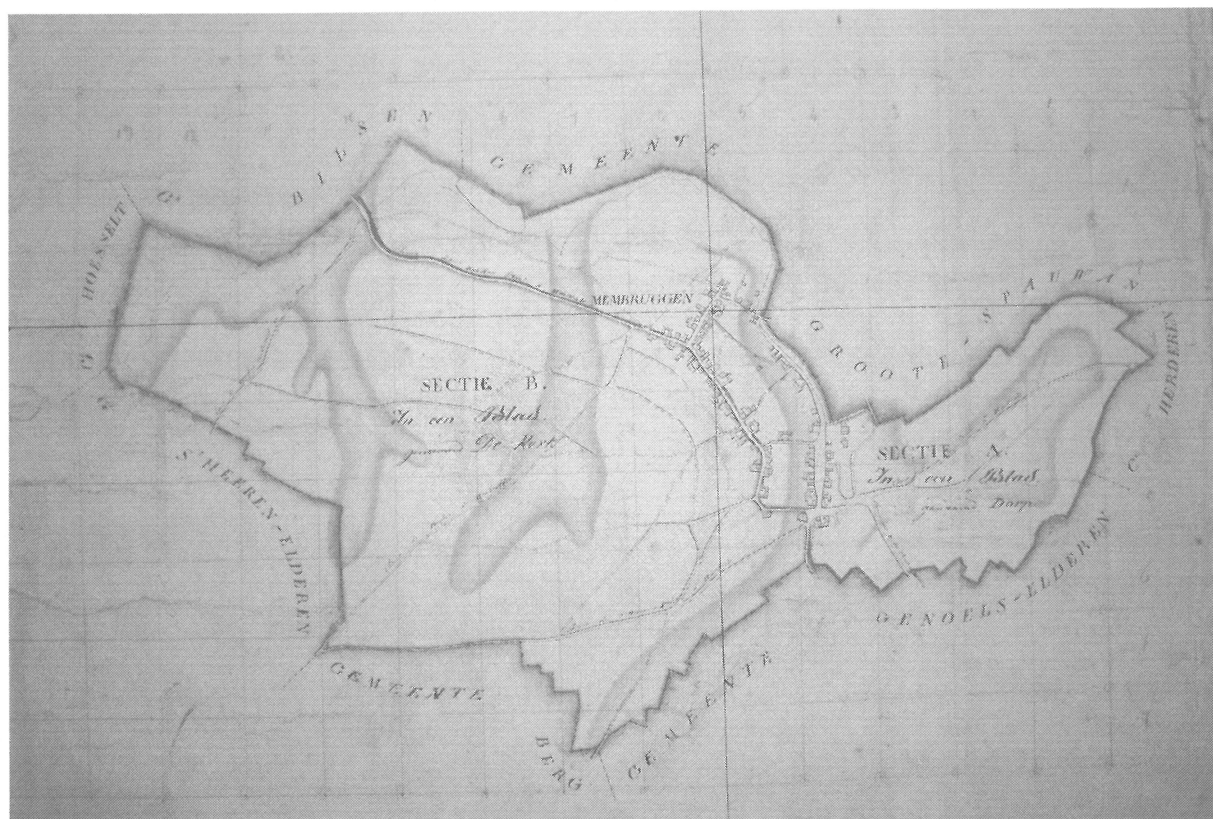
De veldvruchten verschilden erg van wat wij vandaag in het veld zien staan: geen bieten of maïs, maar tarwe, rogge, haver, klaver en aardappelen vulden de velden. Raapzaad of koolzaad waar olie uit geperst werd, gerst en vlas vervolledigden het akkerareaal. Naast akkers en weiden waren er ook nog een klein aantal percelen met hakhout beplant. Dit waren percelen waar men om de zes tot acht jaren het opgeschoten hout kapte om er de haarden en de broodovens mee te stoken. Rechtop groeiende eiken liet men wel eens staan en om door te groeien.

Voor de veestapel had het verslag uit 1842 weinig aandacht. Het was de inspecteurs van het kadaster opgevallen dat er in Membruggen vrij veel paarden gehouden werden in verhouding tot de oppervlakte landbouwgrond in het dorp. Zij brachten dat in verband met de zwaarte van de grond. De mogelijkheid dat boeren uit Membruggen ook grond bewerkten in de omliggende dorpen werd niet overwogen. Over runderen wordt slechts opgemerkt dat zij in Membruggen niet bijzonder waren, en zowel van runderen als paarden werden er maar zoveel gekweekt als er in het dorp nodig waren. Hun aantal liet niet toe er veel buiten het dorp te verkopen. Er waren vier schaapskudden. De opstellers van het verslag beperken zich tot de vaststelling dat de kudden klein waren. Over het precieze aantal schapen zegt het verslag niets. Varkens, ezels, geiten, ganzen en andere dieren worden niet vermeld.

De tekst leert ons dat er groot verschil bestond in de waarde van het ene perceel akkerland tegenover het andere. De akkers in Membruggen werden door het kadaster in vier categorieën onderverdeeld, waarvan de waarde geschat werd op een bedrag tussen 31 gulden per jaar voor de beste grond – de zware maar mulle leemgrond die het best bereikbaar was – en 10 gulden voor de droge, met stenen vermengde zandgronden die om de drie jaren braak gelaten werden. Het verslag van de inspecteurs licht ons ook in over de teeltschema's die destijds gehanteerd werden om de gronden maximaal te laten renderen. De beste akkers in het dorp werden afwisselend bebouwd met tarwe, rogge, haver en klaver, zonder dat zij tussendoor braak bleven liggen. De grond van tweede categorie werd afwisselend met tarwe, rogge en haver bebouwd, en werd *zelden* braak gelaten. Op de gronden van de derde klasse werden rogge, haver, klaver of aardappelen geteeld, en om de vijf of zes jaren bleven deze landerijen braak liggen. De grond van de vierde klasse was zandachtig, en bevatte keien. De teeltlaag was er niet dikker dan vijf tot zes centimeters. Er werden rogge, haver of aardappelen op gewonnen, maar elk derde jaar moest hij braak gelaten worden.

Tuinen werden zwaarder getaxeerd: van 39 gulden per bunder voor de tuinen op de beste gronden, die niet enkel groenten, maar ook fruit opbrachten. De overige tuinen, *waer men slechts eenige grove groentens teelt, en daerenboven met wijnige zorgvuldigheid*, werden op 31 gulden per bunder geschat.

De boomgaarden werden naargelang hun opbrengst op bedragen tussen de 41 en de 22 gulden per bunder per jaar geschat, naargelang de kwaliteit van de grond, van de appel- en perenbomen waarmee zij waren beplant, en de opbrengst van het gras.

Membruggen, ca. 1842

In de beemden, langs de beek, waar het vrij vochtig is, lagen de hooilanden. De waarde van de beste hooilanden werd met 31 gulden per jaar even hoog geschat als die van de beste akkerlanden. Deze hooilanden werden twee keer per jaar gemaaid, waarbij de tweede maaibeurt slechts een vierde zoveel hooi opbracht als de eerste. Andere hooilanden overstromden geregeld, en werden slecht afgewaterd. Het hooi dat er gewonnen werd was van mindere kwaliteit doordat het ook biezen, riet en mos bevatte. Ook hier bracht de tweede maaibeurt maar een kwart van de eerste op.

Weilanden waren in Membruggen met heggen of grachten omheind, en beplant met witte bomen: min of meer snelgroeïende bomen die omwille van de houtproductie geplant werden. Naargelang de kwaliteit van het gras en van de bomen werden zij op 25 of 15 gulden per hectare geschat.

Bossen waren er in Membruggen weinig. Het ging om percelen slechte grond, die met hakhout beplant waren. Om de zes tot acht jaren werd het hout gekapt, waarna zich op de

stronken die waren blijven staan nieuwe scheuten ontwikkelden, die dan jaren later weer gekapt werden. Het hout diende voor het stoken van de haarden en van de broodovens. De best gelegen percelen hakhout waren ook met eiken beplant. De rechte eiken liet men doorgroeien voor timmerhout. Naargelang ze al dan niet ook eikenbomen opleverden werd de opbrengst van deze percelen op 18 of 13 gulden per hectare geschat.

In het dorp werden zes brouwinstallaties uitgebaat. Gilles Noelmans, Winand Noelmans en de weduwe van Hendrik Martens brouwden meestal twee keer per jaar. Blijkbaar verkochten zij een deel van hun brouwsel. Adam Martens brouwde enkel voor eigen gebruik, en de brouwinstallatie bij de pastorie en die van de weduwe van Jan Martens waren buiten gebruik.

De 105 woonhuizen die het dorp telde, werden in zeven klassen verdeeld. De twee woningen van de eerste klasse waren in bakstenen opgetrokken boerderijen met een pannendak, met twee grote en drie kleine kamers. Zij werden op 48 gulden per jaar geschat.

De boerderijen van de tweede en de derde klasse waren minder groot, van hout en leem opgetrokken, en met een strooien dak gedekt. Zij werden op 36 of 28 gulden per jaar geschat.

49 huizen maakten de vierde en de vijfde klasse uit. Zij telden niet meer dan drie of vier kamertjes en hun jaarlijkse huurwaarde werd op 20 of 12 gulden geschat.

De lemen huisjes van de zesde klasse huisvestten dagloners en andere arbeiders. Zo waren er in het dorp 30, en zij bestonden uit niet meer dan één of twee kamertjes. Maar het kon nog triestiger.

De echte *sukkelaars* woonden in één van de 15 woninkjes van de zevende klasse: *leeme hutten van slechts eene deur en venster, dienende den behoeftigen tot schuilplaats*. 45 van de 105 huizen in Membruggen behoorden tot de twee laagste categorieën.

Samen met de 49 huizen van de categorieën 4 en 5, betekent dat dat 94 van de 105 huizen vier kamers of minder telden, en zo goed als geen comfort boden. Slechts twee woningen waren in bakstenen gebouwd. Membruggen was met dit soort cijfers overigens geen uitzondering.

Wie de beschrijving van Membruggen anno 1842 leest, moet misschien aan Bokrijk denken. Men moet daarbij wel bedenken dat de huizen die naar Bokrijk verhuisd werden ooit tot de mooiste huizen in hun dorp behoorden, de hoogste klassen uit dit overzicht. De echt ellendige huizen waren tegen de tijd dat het provinciaal museum op volle kracht draaide al meestendeels afgebroken. Of gewoon omgeduwd.

(wordt vervolgd)